

# בין מרשמים ישנים לאתגרים חדשים: השמאל האירופאי זקוק להתחדשות מחשבתית

ארנסט הילברנד

ההבדל האמיתי בין השמאל לימין נמצא בסוגיית תפקידי המדינה בסיפוק שירותים חברתיים, ביצירת סיכויים לחיים טובים יותר לפרטים ולקהילות בחברה לא־שוויונית.

תכנית מרכז־טכנוקרטיית, הידועה באנגליה בשם 'הדרך השלישית' ומקבילתה בארצות־הברית בימי ביל קלינטון, שהצליחה במשך שנים רבות, מיצתה את תועלתה הפוליטית. התכנית התאפיינה בהתאמה מוצלחת של הציפיות המשתנות של מצביעי מרכז־שמאל לנסיבות פוליטיות וכלכליות בעולם, בשלהי שנות התשעים. היא ביטאה בצורה מדויקת ומושכת את רוח הזמן ואפשרה למפלגות מרכז־שמאל להיות הגורם הפוליטי הדומיננטי באירופה. למרות השוני בין המדינות, בכולן היו לתכנית תכונות משותפות: שילוב של מדיניות נאו־כלכלית מתונה עם דגש ליברלי מתקדם בתחום תרבותי־ערכי (סמל לאתוס המתקדם שלה). רפורמות בשוק העבודה צעדו יחד עם צמצום היסודות החלוקתיים במיסוי, הפרטת חברות ציבוריות והתאמת הכלכלות המקומיות למציאות שוק כלל־יבשתי של האיחוד האירופי. המפלגות הציגו את עצמן לבוחר מן המעמד הבינוני כ"מנהלים יעילים יותר של הקפיטליזם". החינוך חזר

מפלגות מרכז־שמאל במערב אירופה נמצאות במשבר. מספר המדינות בהן שולט זרם זה ירד משמעותית, מאז שלהי שנות התשעים. הן הפסידו בבחירות

מ

מדינה אחר מדינה, אפילו בארצות בהן משלו בהצלחה. בארבע מתוך חמש מדינות סקנדינביה – שמצטיירות כקְהָרֹת סוציאלי־דמוקרטיות למופת – שולטות ממשלות שמרניות. סביר להניח כי לא מדובר בתנועת מטוטלת

שגרתית, אלא בהשפעת אתגר חדש משמעותי: מפלגות מרכז־שמאל מאבדות קולות לא רק ליריביהן המסורתיים ממרכז־ימין, אלא גם לאגף פופוליסטי של הימין החדש, ואף למפלגות של הימין הקיצוני. במדינות כמו צרפת התבסס הימין הקיצוני בתוך האלקטורט המסורתי של מרכז־שמאל, ובבחירות של 2002 היה לה־פן המועמד המועדף בקרב הפועלים. לדעתי, התפתחות זו מסמנת קץ מחזור פוליטי־אידאולוגי:

ארנסט הילברנד, פוליטולוג, מנהל סניף קרן אברט בפריז.

צווי הגלובליזציה. כללית, יש סימנים שמתקיים שינוי ערכים זוחל במדינות המערב, תהליך אותו מפלגות השמאל לא הבינו ולא נענו לו. החברות המערביות נעשות שמרניות יותר ותפנית זו מנוצלת היטב על ידי מפלגות הימין.

התהליכים הללו הובילו לניכור בין מפלגות השמאל לבין מצביעיהן. הן נעלמות מהאזורים הבעייתיים של ערי אירופה הגדולות. לחלל זה נדחקות התנועות הרדיקליות מהימין ומהשמאל, המשמשות מכשיר לתיעול תסכוליהן וזעמן של קבוצות הנדחקות לשוליים. הן מצטיירות כגורמים המעלים לסדר היום הציבורי בעיות אותן מפלגות הזרם המרכזי (בייחוד בשמאל) מדחיקות ומסתירות. כרגע, מפלגות מרכז-שמאל חסרות אונים לנוכח אובדן האמינות של תכניתן הטכנוקרטית ובמקום הבטחתן המסורתית לשנות את החברה, הן מסתפקות בהשלמה עם המשטר הקיים. התמונה העגומה קיבלה חיזוק בסקר שערכה קרן ז'וארז בשכונות הפועלים בצרפת. אחד הנשאלים קבל ש"לא אנחנו נעשינו אפוליטיים, אלא הפוליטיקאים". יש סכנה שלראשונה אחרי דורות תיעלם הברית בין מעמד הפועלים והמעמד בינוני נמוך לבין מפלגות שמאל-מרכז.

### אם השמאל רוצה לחזור ולנצח עליו להתייחס למציאות החיים של מצביעיו.

#### זקוקים לתכנית חדשה

המרכז-שמאל ניצב לפני המשימה לנסח תכנית פוליטית-אידאולוגית שתעניק לו ניצחון בבחירות. תכנית זו צריכה להשתחרר מהמגבלות של הרפורמות הטכנוקרטיות של 'הדרך השלישית' בלי לוותר על המרחב של האמצע. לא ניתן לחזור לרעיונות של שנות השבעים והשמונים. נדרש שיח פוליטי המבטא נכונה את השאיפות של הציבור (זה היה כוחה של 'הדרך השלישית') ומתמודד עם הפחדים בעולם שחדל להיות מובן. תופסק הדבקות אות קין לציבורים שלמים שתוארו כ"מפסידים בתהליך המודרניזציה" או כ"שומרים על השמנת", וצריך להכיר בעובדה שהתפתחויות בהווה השפיעו לרעה על אנשים רבים באופנים מגוונים ובתחומים רבים. כאשר המפלגה הסוציאל-דמוקרטית כשלה בבחירות בשבדיה, הסביר מנהיגה: "עסקנו בשבדיה ולא בשבדים". אם השמאל רוצה לחזור ולנצח עליו להתייחס למציאות החיים של מצביעיו. על השמאל לשבור את הטאבו הרעיוני שלו קודם כל בתחום ההגירה ולהתייבש מול המציאות החברתית. סירובו לעשות זאת הביא לניכור מצד חלקים גדולים בליבת האלקטורט שלו. עליו להתמודד עם סוגיות מדינת לאום וזהות לאומית. במאה השנים האחרונות,

למרכז האג'נדה הפוליטית וקיבל משימות החורגות מעבר למקובל במדיניות חינוכית. תכנית החינוך נטלה את תפקידה של מדיניות המיסוי החלוקתית של שנות החמישים, כמכשיר מרכזי של הרפורמה הפוליטית. ההנחה הייתה כי ההשקעה בחינוך תתרום, במשך הזמן, לפתרון בעיות הצדק החברתי, האבטלה והתחרותיות במשק הבין-לאומי. במשך חמש-עשרה שנים, העניקה מדיניות זו למפלגות מתקדמות את הניצחון בבחירות ועזרה להן לשלוט. אך היום, 'השמאל הרפורמי הטכנוקרט' אינו מושך מצביעים. מתברר כי התכנית אינה מצליחה לענות על דילמות רבות, שהופיעו במאה הנוכחית.

הגלובליזציה והאירופיזציה (דרך אירופאית ייחודית של כלכלה בין-לאומית) השפיעו לשלילה על מצבו הכלכלי של הפועל, וממשלות 'הדרך השלישית' לא היו מסוגלות לעשות דבר כדי לשנות תמונה זו. חלקם של מקבלי שכר במכלול ההכנסות ירד ברציפות באיחוד האירופי, ב-25 שנים

האחרונות, לצד הגידול באחוז המועסקים באוכלוסייה. פירוש הדבר שפועלים רבים יותר קיבלו חלק קטן יותר בהכנסה הלאומית. מציאות זו הביאה לאובדן האמינות של המפלגות שהציגו את עצמן כ"מנהלים יעילים יותר" בקרב המצביעים מן השורה. גם ההבטחה להשתמש במבנה של האיחוד האירופי לביצוע הרפורמות מעוררת התלהבות מועטה בציבור הרחב. יעידו על כך ההצבעות נגד החוקה האירופאית בצרפת והולנד. גם "המהפכה החינוכית" לא הביאה לתוצאות המקוות. אבטלת הנוער גבוהה מאי פעם, החינוך לא עודד את הניידות החברתית המצופה ומספר בוגרי החינוך התיכוני לא השתנה, במשך עשרים שנה. ההשכלה לא הביאה עמה הכנסות גבוהות יותר והצעירים באירופה, כיום, גם מובטלים וגם עניים.

#### החברות המערביות נעשות שמרניות

לצד הדילמות הישנות אותן התיימרה 'הדרך השלישית' לפתור, צצו אתגרים חדשים שלא עלה בידה להציע להם פתרונות מספקים. בשנים האחרונות, נושא ההגירה הפך להיות משמעותי ופתרון השמאל - 'חברה רבת-תרבותית' - נכשל באופן דרמטי. הוא הוליך לחברה מפוצלת ולגטאות של מיעוטים, וזו מציאות נפיצה בייחוד בריכוזי מוסלמים. זהו התחום שבו מפלגות השמאל נמצאות בהתנגשות חזיתית עם מצביעיהן. גם השלמה פסיבית עם הגלובליזציה אינה מספקת חלקים ניכרים של הציבור, הדורשים תפקיד משמעותי יותר למדינות לאום ופוסלים את העמדות של השמאל המקבל את

הימין המכשיר להגשמת היעדים הללו אינה המדינה, אלא השוק. הסיסמה של הימין החדש היא: "אנחנו נשיג אותם יעדים, אך טוב יותר וזול יותר", והמסר הזה מתקבל יפה על ידי ציבור המצביעים.

בתגובה, על השמאל לפעול במקביל בזירות שונות. קודם כל עליו להדגיש את תפקיד המדינה בהשגת היעדים החברתיים. ההבדל האמיתי בין השמאל לימין נמצא בסוגיית תפקידי המדינה בסיפוק שירותים חברתיים, ביצירת סיכויים לחיים טובים יותר לפרטים ולקהילות בחברה לא-שוויונית. בזמנים של חוסר ודאות מדינה חזקה, פעילה ומחויבת מושכת יותר מהשיטה בה צרכים חברתיים מסופקים על ידי עמותות וגופים כלכליים המשוחררים מבקרה ציבורית ופועלים בעולם של גמ"חים והעדפות שרירותיות. בסוף ימי שלטונו של מיטראן, ניסה ליונל ז'וספן לערוך ספירת מלאי של נכסי השמאל. זוהי כרגע משימתו של השמאל: עליו לדון באופן ביקורתי מה עליו לשנות מנכסי 'הדרך השלישית' ומה עליו לזרוק לפח האשפה של הרעיונות כדי לייצר רעיונות חדשים. זה הזמן לתרגיל רציני ברוויזיונים רפורמיסטי. ■

[מאמר זה הוא תרגום מקוצר של: Ernest Hillebrand, Between old Recipes and new Challenges: The European Left needs a Conceptual Renewal, *International Politics and Society*, [4.2007]

מדינת לאום הייתה הכלי העיקרי של השמאל במאמציו ליישם את יעדי הפוליטיים והחברתיים, והוא לא מצא לה תחליף. מדינת לאום צריכה להיות מגן לאזרחיה בתהליכי הגלובליזציה ולא הסוכנת שלה, כפי שקרה למדינות שבשליטת אנשי 'הדרך השלישית'. חייבים לשמר את רוח מדינת הלאום תוך כדי תהליך האינטגרציה במסגרת האיחוד האירופי. על השמאל להראות שהוא נאבק למען האינטרסים של ציבור מצביעיו. עד עתה, ויתרו ממשלות השמאל על מדיניות זו והסתפקו בפעילות בתחום תרבותי ובמדיניות של זהויות. בחברה בה אי השוויון גדל מיום ליום, המשך מדיניות זו הוא תענוג מפוקפק. עליו לשוב לדיון על סוגיות חברה ארוכות טווח ולא רק בתחום האקולוגיה. עליו ליצור אמונה בפתרון אופטימי של מצוקות היום-יום.

אין לשכוח כי גם הימין הפוליטי משתנה, ושינויים אלה מציבים אתגר למפלגות מרכז-שמאל. בשנים האחרונות, הוא נפרד מנאו-ליברליזם רדיקלי וכבש את מרכז הזירה הפוליטית. בארצות רבות שינו המפלגות השמרניות את הטון התאצ'ריסטי ודיברו בשפה בה דיברו לפני מפלגות השמאל. בבחירות האחרונות בצרפת דיבר סרקוזי בקודים של השמאל המסורתי וקידש את גיבורי השמאל. האסטרטגיה של שמרנות-לייט כוללת סולידריות חברתית ואת ערכי מדינת הרווחה, מדברת על חשיבות החינוך ועל זכויות המיעוטים. אך לדעת מפלגות

המשבר בו מצויה כיום מדינות הרווחה בחלק ממדינות המערב נובע מסיבות שונות, ובמיוחד בשל תהליכי הגלובליזציה שמצמצמים את מרחב התמרון הכלכלי של מדינות. עם זאת, המחשבה כאילו מצב דברים זה מסמל את 'קץ ההיסטוריה' ואת ניצחונם הסופי של הקפיטליזם מן הדגם החזירי ביותר אינה מחזיקה מים: מדינות סקנדינביה - הדוגמה הבולטת ביותר ליישום הפוטנציאל הרדיקלי של מדינת הרווחה - מצויות זה שנים בצמרת הדירוג של האינדיקטורים הכלכליים הבולטים, ומדגימות כיצד שוויון חברתי ושגשוג כלכלי צועדים יד ביד; האורתודוקסיה הכלכלית - קרן המטבע הבינלאומית, הבנק העולמי וגם הבנק המרכזי השבדי המעניק את פרסי נובל לכלכלה - מבטאת, בשנים האחרונות, יותר ויותר הכרה במגבלות השוק; וההתגייסות הגלובלית למאבק בפליטת גזי החממה משקפת את ההבנה כי יש צורך ברגולציה חברתית וסביבתית של הפעילות הכלכלית.

(עופר סיטבון, *The Marker*, 5.11.07)